

Квітень 2022 року
Інформаційний бюлетень не є зобов'язуючим для Суду і не є вичерпним

Збройні конфлікти

Справи, що стосуються Катинського розстрілу під час Другої світової війни

[Яновець та інші проти Росії \(Janowiec and Others v. Russia\)](#)

21 жовтня 2013 року (Велика Палата)

Справа стосувалася скарг родичів жертв Катинського розстрілу в 1940 році – убивства кількох тисяч польських військовополонених радянською таємною поліцією (НКВД) – на те, що розслідування органами влади Росії розстрілу було неналежним. Заявники скаржилися на те, що органи влади Росії не провели ефективного розслідування смерті їхніх родичів і виявили зневажливе ставлення до всіх їхніх запитів на інформацію про долю цих родичів.

Європейський суд з прав людини постановив, що він **не мав компетенції для розгляду скарг відповідно до статті 2** (право на життя), а також визнав, що **не було порушення статті 3** (заборона катувань або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження) Європейської конвенції з прав людини. Суд визнав, що у нього не було компетенції розглядати належність розслідування подій, які відбулися до прийняття Конвенції в 1950 році. Крім цього, до того, як положення Конвенції набули чинності в Росії, смерть польських військовополонених була визнана історичним фактом, тому не залишалось жодної непевності стосовно їхньої долі, що могло б призвести до порушення статті 3 Конвенції відносно заявників. Далі Суд постановив, що Росія **не дотрималась своїх зобов'язань за статтею 38** (зобов'язання створити усі необхідні умови для розгляду справи) Конвенції. Суд наголосив, що держави-учасниці Конвенції зобов'язані виконувати запити Суду про надання доказів, і встановив, що Росія, відмовившись надати ключовий процесуальний документ, що мав статус державної таємниці, не виконала це зобов'язання. Суди в Росії не провели істотне дослідження підстав щодо збереження статусу державної таємниці.

Справи, що стосуються конфлікту між Туреччиною та Кіпром

[Кіпр проти Туреччини \(Cyprus v. Turkey\)](#)

10 травня 2001 року (Велика Палата – основне рішення)¹

Справа стосувалася ситуації, що існувала в Північному Кіпрі з часу проведення там Туреччиною військових операцій у липні та серпні 1974 року та триваючого розподілу території Кіпру. Кіпр заявив про порушення Туреччиною Конвенції в контексті її адміністративної практики. Він стверджував, що Туреччина несе відповідальність за ці стверджувані порушення, незважаючи на проголошення Турецької Республіки Північного Кіпру (ТРПК) в листопаді 1983 року, відмітивши

1. Щодо цієї справи див. також [рішення](#) Великої палати від 12 травня 2014 року, що стосувалося питання справедливої компенсації. У цьому рішенні Суд постановив, що той факт, що з моменту проголошення остаточного рішення 10 травня 2001 року минуло багато часу, не заважає йому розглядати заяви Уряду Кіпру щодо справедливої компенсації. Він дійшов висновку, що Туреччина повинна сплатити Кіпру 30 000 000 євро (EUR) в якості компенсації моральної шкоди, яку було заподіяно родичам зниклих безвісти осіб, а також 60 000 000 євро в якості компенсації моральної шкоди, яку було завдано грекам-кіпріотам, що проживали на півострові Карпас і опинилися там в ізоляції. Суд заявив, що Уряд Кіпру під наглядом Комітету міністрів Ради Європи повинен розділити ці суми між окремими потерпілими.

засудження міжнародною спільнотою створення ТРПК. Туреччина, зі свого боку, вважала, що ТРПК була незалежною державою, а тому не могла відповідати згідно з Конвенцією за вказані дії чи бездіяльність.

Суд постановив, що факти, на які скаржилися в заяві, підпадали під юрисдикцію Туреччини. Суд виявив чотирнадцять порушень Конвенції, зокрема щодо таких питань:

- *Зниклі безвісти греки-кіпріоти та їхні родичі: **триваюче порушення статті 2*** (право на життя) Конвенції щодо нездатності органів влади Туреччини провести ефективне розслідування стосовно місцезнаходження та долі греків-кіпріотів, які зникли безвісти за небезпечних для життя обставин; **триваюче порушення статті 5** (право на свободу та особисту недоторканність) Конвенції щодо нездатності органів влади Туреччини провести ефективне розслідування стосовно місцезнаходження та долі греків-кіпріотів, які зникли безвісти та щодо яких були суперечливі твердження про те, що на час зникнення їх було ув'язнено в Туреччині; **триваюче порушення статті 3** (заборона катувань або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження) Конвенції стосовно того, що мовчання органів влади Туреччини у відповідь на занепокоєння родичів досягло такого рівня тяжкості, що могло бути класифіковано лише як нелюдське поводження;

- *Житло та майно переміщених осіб: **триваюче порушення статті 8*** (право на повагу до приватного і сімейного життя, житла і кореспонденції) Конвенції стосовно відмови в наданні дозволу на повернення переміщених греків-кіпріотів до їхнього житла на Північному Кіпрі; **триваюче порушення статті 1** (захист права власності) **Першого протоколу до Конвенції стосовно того факту**, що грекам-кіпріотам, які були власниками майна на Північному Кіпрі, було відмовлено в доступі до нього, у можливості контролювати й використовувати його, а також у відшкодуванні шкоди за втручання в їхні майнові права; **порушення статті 13** (право на ефективний засіб правового захисту) Конвенції стосовно нездатності надати грекам кіпріотського походження, які не проживають на Північному Кіпрі, засобів правового захисту для оскарження втручання у їхні права за статтею 8 Конвенції і статтею 1 Першого протоколу до Конвенції;

- *Умови проживання греків-кіпріотів у регіоні Карпас північної частини Кіпру: **порушення статті 9*** (свобода думки, совісті і релігії) Конвенції стосовно наслідків обмежень на свободу пересування, що обмежило доступ до місць поклоніння та участь у інших аспектах релігійного життя; **порушення статті 10** (свобода вираження поглядів) Конвенції у тому, що підручники, призначені для використання в початкових школах, підлягали надмірній цензурі; **порушення статті 1 Першого протоколу** до Конвенції в тій частині, що їхнє право на мирне володіння своїм майном не було захищене в разі їхнього виїзду з цієї території назавжди, та в тому, що в разі смерті права на спадкування родичів, які проживають у південній частині Кіпру, не визнавалися; **порушення статті 2** (право на освіту) **Першого протоколу до Конвенції** у тому, що їм не були доступні належні середні школи; **порушення статті 3 Конвенції**, що полягає в тому, що греки-кіпріоти, які проживають на території регіону Карпас Північного Кіпру, зазнавали дискримінації, яка становила поводження, що принижує гідність; **порушення статті 8 Конвенції стосовно їхнього** права на повагу до приватного і сімейного життя, а також повагу до їхнього житла; **порушення статті 13** Конвенції внаслідок відсутності на практиці засобів правового захисту у зв'язку з втручанням в їхні права з боку органів влади за статтями 3, 8, 9 і 10 Конвенції та статей 1 і 2 Першого протоколу до Конвенції;

- *Права турків-кіпріотів, які проживають у північній частині Кіпру: **порушення статті 6*** (право на справедливий суд) Конвенції щодо законодавчої практики, яка дозволяє військовим судам здійснювати провадження щодо цивільних осіб.

Крім цього, Суд постановив, що **не було порушення** Конвенції в частині, яка стосується низки скарг, зокрема поданих на підставі: **статті 4** (заборона рабства і примусової праці) Конвенції, **статті 11** (свобода зібрань та об'єднання) Конвенції, **статті 14** (заборона дискримінації) Конвенції, **статті 17** (заборона зловживання правами) Конвенції та **статті 18** (межі застосування обмежень прав) Конвенції, що було розглянуто спільно із цими положеннями. Стосовно низки інших тверджень, Суд постановив, що немає потреби розглядати ці питання.

[Варнава та інші проти Туреччини \(Varnava and Others v. Turkey\)](#)

18 вересня 2009 року (Велика Палата)

Заявники були родичами дев'яти громадян Кіпру, які зникли безвісти під час турецьких військових операцій на Північному Кіпрі в липні та серпні 1974 року. Вони стверджували, зокрема, що їхні родичі зникли після того, як їх затримали збройні сили Туреччини, та що після цього органи влади Туреччини досі не надали відомостей про цих родичів.

Суд постановив, що мало місце триваюче **порушення статті 2** (право на життя) Конвенції через нездатність органів влади провести ефективне розслідування щодо долі дев'яти чоловіків, які зникли за небезпечних для життя обставин, **триваюче порушення статті 3** (заборона катувань або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження) Конвенції стосовно заявників, **триваюче порушення статті 5** (право на свободу та особисту недоторканність) через неспроможність органів влади провести ефективне розслідування долі двох зниклих безвісти чоловіків, та **відсутність триваючого порушення статті 5** стосовно інших семи зниклих безвісти чоловіків.

[Андреу проти Туреччини \(Andreou v. Turkey\)](#)

27 жовтня 2009 року

Справа стосувалася громадянки Великої Британії, яка була поранена турецькими військовослужбовцями під час напруженої ситуації в буферній зоні ООН на Кіпрі.

Суд постановив, що було **порушення статті 2** (право на життя) Конвенції. Застосування потенційно смертоносної сили проти заявника не було «виключно необхідним» і не було виправданим жодним із винятків, дозволених статтею 2 Конвенції.

[Караламбус та інші проти Туреччини \(Charalambous and Others v. Turkey\)](#) та [Емін та інші проти Кіпру \(Emin and Others v. Cyprus\)](#)

3 квітня 2012 року (рішення про прийнятність)

Перша група заяв стосувалась скарг родичів греків-кіпріотів, що зникли безвісти під час турецького вторгнення в 1974 році. Друга група заяв стосувалась скарг, поданих родичами турків-кіпріотів, які зникли безвісти під час сутичок між общинами в 1963–1964 роках. Останки зниклих родичів заявників було знайдено завдяки програмі ексгумації, яку реалізовував Комітет ООН з питань зниклих безвісти осіб. Висновки судово-медичної експертизи вказують на те, що на жертвах є ознаки численних вогнепальних ран та інших травм. Заявники скаржилися, що відповідні органи влади не провели ефективного розслідування зникнення та убивства їхніх родичів.

Суд визнав заяви **неприйнятними**. Незважаючи на те, що Суд визнав, що Уряди Туреччини та Кіпру були зобов'язані за статтею 2 Конвенції розслідувати виявлення тіл зниклих безвісти осіб, які було знайдено з ознаками насильницької смерті, Суд постановив, що було зарано визнавати розслідування смертей неефективним. Той факт, що жодного конкретного прогресу досі не було досягнуто, сам по собі не свідчить про відсутність доброї волі з боку органів влади.

Справи, що стосуються конфлікту між підрозділами служби безпеки Туреччини та РПК (Робітничої партії Курдистану)

Європейський суд з прав людини ухвалив близько 280 рішень, де встановив порушення Конвенції, які відбулися на фоні боротьби з тероризмом у 1990-х роках, зокрема у зв'язку з конфліктом між підрозділами служби безпеки Туреччини та РПК (незаконною партією). Суд виявив численні порушення Конвенції, що стосуються: смертей родичів заявників унаслідок надмірного застосування сили представниками служби безпеки; нездатності захистити право родичів заявників на життя; смерті та/або зникнення родичів заявників; жорстокого поводження; знищення майна та відсутності ефективних національних засобів правового захисту для скажників.

[Проміжна резолюція](#), прийнята 28 вересня 2008 року Комітетом міністрів Ради Європи, який здійснює нагляд за виконанням рішень Суду, схвалила низку заходів, вжитих Туреччиною для виконання рішень Суду, що стосуються цієї проблеми. У Резолюції, зокрема, зазначено: удосконалення процесуальних гарантій тримання під вартою в поліції та професійної підготовки представників служби безпеки; нове законодавство, що обмежує застосування сили тодішньою поліцією та застосування нового законодавства; законодавство, що передбачає відшкодування матеріальної шкоди, завданої внаслідок операцій, які проводили для боротьби з тероризмом. Водночас Комітет міністрів закликав Уряд Туреччини вжити подальших загальних заходів, зокрема гарантувати проведення органами влади ефективного розслідування стверджуваних зловживань з боку представників сил безпеки.

Основні та нещодавні рішення:

[Ментес та інші проти Туреччини \(Mentes and Others v. Turkey\)](#)

28 листопада 1997 року

Заявники – четверо громадян Туреччини курдського походження із села, розташованого в провінції Бінгьоль на південному сході Туреччини. Вони скаржилися на те, що їхні будинки згоріли в ході операції підрозділів служби безпеки в червні 1993 року під час конфлікту між підрозділами служби безпеки та членами РПК на південному сході Туреччини.

Ретельно вивчивши докази, зібрані Європейською комісією з прав людини², Суд постановив, що встановлені нею факти без сумніву підтверджували твердження, наведені в трьох скаргах заявників. Зокрема, Суд встановив **порушення статті 8** (право на повагу до приватного і сімейного життя, і житла) Конвенції стосовно цих заявників.

[Орхан проти Туреччини \(Orhan v. Turkey\)](#)

18 червня 2002 року

Заявник – громадянин Туреччини курдського походження – скаржився на знищення села, у якому він проживав на південному сході Туреччини, підрозділами Державної служби безпеки у травні 1994 року, а також на затримання й зникнення його двох братів і сина, та неналежність подальшого розслідування.

Суд встановив **два порушення статті 2** (право на життя) Конвенції, що стосувалися стверджуваної смерті сина та двох братів заявника, а також неналежного розслідування їхнього затримання та зникнення; **порушення статті 3** (заборона катувань або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання) Конвенції стосовно заявника; **порушення статті 5** (право на свободу та особисту недоторканність) Конвенції, що стосувалося сина та братів заявника; **порушення статті 8** (право на повагу до приватного і сімейного життя) Конвенції і **статті 1 Першого протоколу** (захист права власності) до Конвенції щодо заявника та його братів; **порушення статті 8** Конвенції стосовно сина заявника; **порушення статті 13** (право на ефективний засіб правового захисту) Конвенції в поєднанні зі **статтями 2, 3, 5 і 8 Конвенції** та **статті 1 Першого протоколу до Конвенції** стосовно заявника, його братів і сина.

[Ер та інші проти Туреччини \(Er and Others v. Turkey\)](#)

31 липня 2012 року

Справа стосувалася зникнення в липні 1995 року 44-річного батька та брата в турецькій родині, яке відбулося після військової операції в їхньому селі. Заявники стверджували, що їхнього родича заарештували 14 липня 1995 року після сутички між підрозділами служби безпеки Туреччини та РПК в селі Курудере та повезли до місцевого відділення жандармерії. Уряд Туреччини стверджував, що родича заявників не затримували 14 липня, натомість він допомагав солдатам виявляти міни, які позакладали на цій території терористи, після чого його відпустили наступного дня. Подальше розслідування показало, що він приєднався до терористів у північному Іраку.

2. Спільно з Європейським судом із прав людини та Комітетом міністрів Ради Європи Європейська комісія з прав людини, яка засідала у Страсбурзі від липня 1954 року до жовтня 1999 року, здійснювала нагляд за дотриманням Договірними державами їхніх зобов'язань згідно з Європейською конвенцією з прав людини. Комісія припинила своє існування, коли 1 листопада 1998 року Суд став постійним органом.

Суд установив два **порушення статті 2** (право на життя й відсутність ефективного розслідування) Конвенції, що стосуються зникнення та імовірної смерті родича заявників; **порушення статті 3** (заборона катувань або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження) Конвенції стосовно психічних страждань заявників, спричинених зникненням їхнього родича; **порушення статті 5** (право на свободу та особисту недоторканність) Конвенції щодо незаконного тримання під вартою родича заявників у відділенні жандармерії; **порушення статті 13** (право на ефективний засіб правового захисту) Конвенції. Суд підтвердив, зокрема, що у справах про зникнення під час розгляду питання дотримання Судом шестимісячного строку (стаття 35 Конвенції – умови прийнятності) менш жорсткий підхід був виправданий не лише в контексті міжнародного збройного конфлікту, але й у національному контексті також. Окрім того, Суд встановив, що заявників не можна критикувати за дев'ятирічне очікування, перш ніж подати скаргу про зникнення їхнього родича, оскільки впродовж цього періоду проводилося розслідування (унаслідок якого було виявлено нові докази), та що вони зробили все можливе, щоб допомогти органам влади.

Мер'єм Челік та інші проти Туреччини (Meryem Celik and Others v. Turkey)

16 квітня 2013 року

Справа стосувалася стверджуваного нападу підрозділів служби безпеки Туреччини на село в районі Шемдінлі провінції Хаккарі (південний схід Туреччини) в липні 1994 року. Заявники – 14 громадян Туреччини курдського етнічного походження, які є близькими родичами (дружинами, братами чи партнерами) 13 зниклих безвісти осіб та однієї особи, яку, як стверджують, убили під час нападу. Згідно з офіційною версією подій, у цей день у селі виникла збройна сутичка між підрозділами служби безпеки та РПК, через що мешканці села незабаром були змушені втікати до Іраку. Заявники скаржилися, зокрема, що відповідальність за незаконне затримання, зникнення та вбивство/ймовірну смерть їхніх родичів покладено на підрозділи служби безпеки Туреччини, а також що розслідування органами влади їхніх звинувачень було неефективним.

Суд встановив **порушення статті 2** (право на життя) Конвенції через зникнення й імовірну смерть 12 родичів заявників, вбивство одного з родичів заявників та неефективне розслідування цих зникнень і вбивства. Суд також визнав порушення **статті 5** (право на свободу та особисту недоторканність) Конвенції стосовно незаконного затримання 13 родичів заявників і **порушення статті 3** (заборона катувань або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження) Конвенції щодо страждань 13 заявників через зникнення їхніх родичів.

Бензер та інші проти Туреччини (Benzer and Others v. Turkey)

12 листопада 2013 року

Справа стосувалася звинувачень заявників у тому, що в березні 1994 року турецькі військові бомбардували з літака два села, убивши понад 30 їхніх близьких родичів, поранивши самих заявників і знищивши більшу частину їхнього майна та худоби. Уряд Туреччини заявив, що цю атаку здійснила РПК.

Суд встановив наявність **порушення статті 2** (право на життя) Конвенції через смерть 33 близьких родичів заявників і поранення трьох заявників; ще одне **порушення статті 2** через вкрай неналежне розслідування випадку; **порушення статті 3** (заборона катувань або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження) Конвенції через те, що мешканці села були змушені стати свідками смерті своїх родичів і руйнування їхніх будинків, а уряд Туреччини не надав їм навіть мінімальної гуманітарної допомоги для подолання наслідків нападу; **невиконання вимог статті 38** (зобов'язання створити усі необхідні умови для розгляду справи) Конвенції через те, що уряд Туреччини приховав важливі докази, зокрема бортовий журнал літаків, які здійснювали бомбардування.

Крім того, беручи до уваги, що розслідування і досі триває на національному рівні, Суд ухвалив, що це був винятковий випадок, коли було доречно зазначити, відповідно до **статті 46** (обов'язкова сила рішень та їх виконання)³ **Конвенції**, що уряд Туреччини мав провести подальше розслідування випадку за допомогою бортового журналу, щоб виявити й покарати осіб, відповідальних за бомбардування двох сіл заявників, і запобігти подальшій безкарності.

Справи щодо діянь, пов'язаних з Першою війною в Перській затоці

Хусейн та інші проти Бельгії (Hussein and Others v. Belgium)

16 березня 2021 року

Під час Першої війни в Перській затоці (1990-1991 рр.) заявники, десять громадян Йорданії, які проживали в Кувейті, були притягнуті органами влади Кувейту до відповідальності та депортовані до Йорданії. Вони подали цивільний позов до слідчого судді Брюсселя проти високопосадовців Кувейту з метою порушення кримінальної справи за фактом геноциду на підставі Закону від 16 червня 1993 року про боротьбу з серйозними порушеннями міжнародного гуманітарного права (так званий «закон про універсальну юрисдикцію») із змінами, внесеними Законом від 10 лютого 1999 року та остаточно заміненіми Законом від 5 серпня 2003 року. Вони також вимагали відшкодування матеріальної та моральної шкоди, заподіяної внаслідок правопорушень, жертвами яких вони стали. Після розгляду справи в суді, що завершився постановою Касаційного суду від 18 січня 2012 року, позов заявників був відхилений на тій підставі, що на момент набрання чинності Законом від 5 серпня 2003 року не було проведено жодної слідчої дії і бельгійські суди в жодному разі не мали юрисдикції для розгляду та винесення рішення у кримінальній справі. Заявники стверджували, що бельгійські суди, оголошуючи провадження неприйнятним та відмовляючи в юрисдикції, надали недостатні підстави для своїх рішень та позбавили їх права доступу до суду.

Суд постановив, що в цій справі **не було порушення пункту 1 статті 6** (право на справедливий суд) Конвенції. Він ухвалив, зокрема, що бельгійські суди надали конкретну та чітку відповідь на заяви заявників і не порушили свої зобов'язання щодо викладу підстав. Він не побачив нічого свавільного чи явно необґрунтованого у тлумаченні національними судами поняття «слідча дія». Справді, таке тлумачення відповідало меті Закону від 5 серпня 2003 року, що полягає у скороченні кількості судових розглядів у рамках універсальної юрисдикції, а також у створенні перехідного механізму для запобігання розгляду справ, що знаходяться на стадії розслідування. Суд далі зазначив, що на момент подання заявниками цивільного позову у 2001 році бельгійське законодавство визнавало абсолютну форму універсальної кримінальної юрисдикції. Згодом законодавчий орган поступово запроваджував критерії, що потребують зв'язку з Бельгією, та систему фільтрації для оцінки необхідності порушення кримінальної справи. Коли Закон від 5 серпня 2003 року набув чинності 7 серпня 2003 року, розгляд, який заявники спочатку ініціювали у 2001 році, більше не відповідав новим критеріям, що регулюють юрисдикцію бельгійських судів, як це визначалось на майбутнє. Отже, справа на цій підставі не могла залишатись на розгляді. Суд, таким чином, вважав, що рішення бельгійських судів, ухвалені після набрання чинності Законом 2003 року про відмову в юрисдикції з розгляду заяви цивільного позивача у 2001 році, не було невідповідним переслідіваним законним цілям. Справді, причини, наведені бельгійською владою (належне відправлення правосуддя та питання про імунітети, порушені в ході судового розгляду відповідно до міжнародного права), можна розглядати як вагомні підстави, що становлять суспільний інтерес.

3. Згідно зі статтею 46 Конвенції, Комітет міністрів (КМ), який є виконавчим органом Ради Європи, здійснює нагляд за виконанням рішень Суду. Детальніша інформація щодо процедури виконання й інші стадії виконання у справах, які знаходяться під наглядом КМ, доступні на [сайті](#) Департаменту з питань виконання рішень Європейського суду з прав людини.

Справи щодо конфлікту в Нагірному Карабаху та навколо нього⁴

Чірагов та інші проти Вірменії (Chiragov and Others v. Armenia)

16 червня 2015 року (Велика Палата – рішення щодо суті справи)⁵

Ця справа стосувалася скарг шести азербайджанських біженців, які не могли повернутися до своїх домівок і майна в районі Лачина, що в Азербайджані, звідки вони були вимушені тікати в 1992 році через конфлікт у Нагірному Карабаху. Заявники, зокрема, скаржилися на втрату контролю над своїм майном в Лачині та можливості використовувати його, продавати, заповідати, давати під заставу, розвивати чи користуватися ним. Вони також скаржилися, що відсутність можливості повернутися в район Лачина є продовжуваним порушенням їхнього права на повагу до житла та приватного і сімейного життя. Крім того, вони скаржилися на недоступність ефективних засобів правового захисту стосовно їхніх скарг.

У справі заявників Суд підтвердив, що Вірменія здійснювала ефективний контроль над Нагірним Карабахом і прилеглими територіями, а тому мала юрисдикцію над районом Лачина. Щодо їхніх скарг він ухвалив, що було **триваюче порушення статті 1 Першого протоколу** (захист права власності) Конвенції, **триваюче порушення статті 8** (право на повагу до приватного і сімейного життя) Конвенції і **триваюче порушення статті 13** (право на ефективний засіб правового захисту) Конвенції. Суд вирішив, що не було жодних підстав відмовляти заявникам у доступі до їхнього майна без надання їм компенсації. Той факт, що тривали мирні переговори, не звільняв Уряд Вірменії від його обов'язку вжити інших заходів. Також Суд зазначив, що потрібен механізм розгляду майнових скарг, який був би легкодоступним для заявників й інших осіб у їхній ситуації та давав би їм змогу відновити свої майнові права й отримати відшкодування шкоди.

Сарґсян проти Азербайджану (Sargsyan v. Azerbaijan)

16 червня 2015 року (Велика Палата – рішення щодо суті справи)⁶

Ця справа стосувалася скарги вірменського біженця на те, що після того, як він був змушений втекти з власної домівки в регіоні Шахум'ян в Азербайджані під час конфлікту в Нагірному Карабаху у 1992 році, йому відмовляли в праві повернутися до свого села, мати доступ до свого майна та користуватися ним. Це була перша справа, у якій Суд був змушений ухвалити рішення щодо скарги не на користь держави, яка втратила контроль над частиною своєї території внаслідок війни чи окупації, однак водночас була відповідальною за відмову надавати переміщеній особі доступ до свого майна на території, що залишалася підконтрольною їй. Оскільки заявник помер після подання цієї скарги до Європейського суду з прав людини, від його імені нею опікувалися двоє його дітей.

У справі заявника Суд підтвердив, що, хоча село, з якого він утік, було розташовано на спірній території, Азербайджан мав над нею юрисдикцію. Щодо скарг заявника він ухвалив, що було **триваюче порушення статті 1 Першого протоколу** (захист права власності) Конвенції, **триваюче порушення статті 8** (право на повагу до приватного і сімейного життя) Конвенції і **продовжуване порушення статті 13** (право на ефективний засіб правового захисту) Конвенції. Суд постановив, що, хоча відмова в доступі громадян до села була виправдана з міркувань безпеки, держава була зобов'язана вжити альтернативних заходів, щоб гарантувати права заявника, зважаючи на те, що доступ до майна був неможливим. Той факт, що тривали мирні переговори, не звільняв Уряд Азербайджану від його обов'язку вжити інших заходів. Також Суд зазначив, що потрібен механізм розгляду майнових скарг, який був би легкодоступним для заявників й інших осіб у їхній ситуації та давав би їм змогу відновити свої майнові права й отримати відшкодування шкоди.

4. Згідно з радянською системою територіального управління, Нагірний Карабах був автономною провінцією Азербайджанської Радянської Соціалістичної Республіки. 75% її населення становили етнічні вірменці, а 25% – етнічні азербайджанці. У 1988 році почалися збройні протистояння, що супроводжувалися вимогою Вірменії щодо приєднання області до неї. У 1991 році Азербайджан проголосив незалежність від Радянського Союзу. У вересні 1991 року Рада народних депутатів Нагірно-Карабаської автономної області проголосила створення Нагірно-Карабаської Республіки (далі – НКР), а в січні 1992 року парламент НКР проголосив свою незалежність від Азербайджану. Конфлікт поступово переріс у широкомасштабну війну, і лише в 1994 році було підписано угоду про припинення вогню. Попри проведення переговорів щодо мирного врегулювання конфлікту під егідою Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) та Мінської групи, політичного врегулювання конфлікту не було досягнуто. Самопроголошену державу «Нагірно-Карабаська Республіка» не визнала жодна держава або міжнародна організація.

5. Щодо цієї справи див. також [рішення](#) Великої Палати від 12 грудня 2017 року, що стосувалося питання справедливої сатисфакції.

6. Щодо цієї справи див. також [рішення](#) від 12 грудня 2017 року, що стосувалося питання справедливої сатисфакції.

Заяви, які очікують на розгляд**Вірменія проти Азербайджану та Азербайджан проти Вірменії (Armenia v. Azerbaijan (№ 42521/20) and Azerbaijan v. Armenia (№ 47319/20))**

Заяви, подані відповідно 27 вересня 2020 року та 27 жовтня 2020 року, відмова на користь Великої Палати у травні 2021 року

Заяви стосуються головним чином нещодавніх військових дій між Вірменією та Азербайджаном та містять твердження про поширені порушення Конвенції державами-відповідачами під час бойових дій, включаючи невибіркові атаки на цивільне населення, а також приватне і державне майно та інфраструктуру; страти, жорстоке поводження та завдання каліцтв військовим і цивільним особам; захоплення та подальше тримання під вартою військовополонених; і примусове переміщення цивільного населення в районах, які постраждали від військових дій. Азербайджан крім того стверджує, що Вірменія несе відповідальність за низку порушень Конвенції з 1992 року, включаючи триваюче переміщення сотень тисяч азербайджанців зі своїх домівок і власності; жорстоке поводження та зникнення громадян Азербайджану без належного розслідування; і знищення культурних і релігійних цінностей.

У контексті згаданих міждержавних справ до Суду надійшли клопотання про вжиття тимчасових заходів. Беручи до уваги, що ситуація спричинила ризик серйозних порушень Конвенції, Суд ухвалив вжиття тимчасового заходу відповідно до Правила 39 (тимчасові заходи) [Регламенту Суду](#) і закликав Азербайджан та Вірменію утримуватися від вжиття будь-яких заходів, зокрема військових дій, які можуть спричинити порушення конвенційних прав цивільного населення, у тому числі поставити під загрозу їхнє життя та здоров'я, та дотримуватися своїх зобов'язань за Конвенцією, особливо щодо статті 2 (право на життя) та статті 3 (заборона катувань або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання) Конвенції.⁷

9 березня 2021 року Палата, до якої були передані дві міждержавні заяви, одногослоно вирішила повідомити сторони про свій намір відмовитися від юрисдикції на користь Великої Палати. Жодна зі сторін не заперечувала проти відмови.

Палата відмовилася від юрисдикції на користь Великої Палати 11 травня 2021 року.

Вірменія проти Туреччини (Armenia v. Turkey (№ 43517/20))

Заява подана 4 жовтня 2020 року

Справа стосується стверджуваної ролі Туреччини у нещодавніх бойових діях між Вірменією та Азербайджаном, які відбулись у період з 27 вересня по 10 листопада 2020 року (дата набуття чинності угоди про припинення вогню). Зокрема, Вірменія стверджує, що Туреччина надавала допомогу азербайджанським збройним силам під час конфлікту.

Раніше, 4 жовтня 2020 року, до Суду надійшов запит про вжиття тимчасового заходу, поданий Вірменією проти Туреччини у зв'язку з вищезазначеною міждержавною справою. 6 жовтня 2020 року Суд застосував Правило 39 (тимчасові заходи) Регламенту Суду і закликав усі держави, безпосередньо чи опосередковано залучені до конфлікту, включаючи Туреччину, утримуватися від дій, які могли б сприяти порушенню конвенційних прав цивільних осіб, та дотримуватися своїх зобов'язань за Конвенцією⁸. 17 листопада 2020 року Уряд Туреччини звернувся з проханням, щоб Суд скасував тимчасовий захід. Вони послалися, зокрема, на заяву, підписану 9 листопада 2020 року Президентом Азербайджанської Республіки, Прем'єр-міністром Республіки Вірменія та Президентом Російської Федерації, про припинення бойових дій з опівночі 10 листопада 2020 року. 1 грудня 2020 року Суд вирішив, з огляду на надану Урядом Туреччини інформацію, скасувати тимчасовий захід, введений 6 жовтня 2020 року.⁹

Суд отримав заповнену заяву у міждержавній справі «Вірменія проти Туреччини» і 9 травня 2021 року відкрив провадження за скаргами про стверджувані порушення Конвенції. Перш за все Суд має перевірити прийнятність заяви. На першому етапі та відповідно до пункту 1 Правила 51 Регламенту Суду (передання заяви на розгляд і подальша процедура) Голова Суду передав справу до Третьої секції та повідомив про заяву державу-відповідача.

7. Детальніше про тимчасовий захід, а також стосовно багатьох інших запитів щодо вжиття тимчасових заходів, отриманих та розглянутих Судом у зв'язку з нещодавніми бойовими діями, можна побачити у прес-релізах від 30 вересня 2020 року ([посилання](#)), 27 жовтня 2020 року ([посилання](#)), 4 листопада 2020 року ([посилання](#)), 16 грудня 2020 року ([посилання](#)), 4 лютого 2021 року ([посилання](#)) та 16 березня 2021 року ([посилання](#)).

8. [Посилання](#) на прес-реліз від 6 жовтня 2020 року.

9. [Посилання](#) на прес-реліз від 2 грудня 2020 року.

Справи щодо війни в Хорватії

Маргуш проти Хорватії (Marquš v. Croatia)

27 травня 2014 року (Велика Палата)

Ця справа стосувалася засудження у 2007 році колишнього командира армії Хорватії за військові злочини, скоєні проти мирного населення в 1991 році. Заявник скаржився, зокрема, на порушення його права на безсторонній трибунал і права захищати себе особисто. Він також стверджував, що кримінальні злочини, за які він був засуджений, були тими самими, що під час провадження, припиненого в 1997 році відповідно до Закону про загальну амністію.

Суд ухвалив, що **не було порушення пункту 1 та підпункту (с) пункту 3 статті 6** (право на справедливий суд) Конвенції, зважаючи на те, що виведення заявника із зали суду не мало негативного впливу на його права на захист тією мірою, що була б несумісною із цим положенням. Суд також постановив, що **стаття 4 Протоколу № 7** до Конвенції (право не бути притягненим до суду або покараним двічі) **не застосовується** до звинувачень у злочинах, що були предметом провадження проти заявника, припиненого в 1997 році відповідно до Закону про загальну амністію. Водночас він визнав **неприйнятною** скаргу за статтею 4 Протоколу № 7 до Конвенції щодо права заявника не бути притягненим до суду та не бути покараним двічі за звинуваченнями, знятими прокурором у січні 1996 року. Суд зокрема встановив, що в міжнародному праві простежується тенденція вважати неприйнятним надання амністій у разі серйозних порушень прав людини. Він дійшов висновку, що, висунувши нові звинувачення проти заявника та засудивши його за воєнний злочин проти цивільного населення, влада Хорватії діяла відповідно до вимог статті 2 (право на життя) і статті 3 (заборона катувань або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження) Конвенції, а також рекомендацій різних міжнародних органів.

Міланкович проти Хорватії (Milanković v. Croatia)

20 січня 2022 року¹⁰

Справа стосувалася засудження заявника за воєнні злочини, скоєні підрозділами поліції під його командуванням, проти сербського цивільного населення та військовополонених на території Хорватії з середини серпня 1991 року до середини червня 1992 року. Заявник скаржився, що, визнаючи його винним у скоєнні цих злочинів, національні суди застосували протокол, який застосовується лише до міжнародних збройних конфліктів, тоді як події мали місце до набуття Хорватією незалежності і, отже, під час неміжнародного збройного конфлікту. Суд постановив, що у справі заявника **не було порушення статті 7** (немає покарання без закону) Конвенції. Він встановив, зокрема, що засудження заявника за військові злочини на підставі його обов'язків командира мало на момент подій достатньо чітку правову основу в міжнародному праві, яка охоплює в тому числі неміжнародний збройний конфлікт, і що він повинен був знати, що його нездатність запобігти їх вчиненню поліцейськими підрозділами, що були під його командуванням, тягне за собою кримінальну відповідальність. Не має значення, чи ці злочини були скоєні до або після набуття Хорватією незалежності.

Справи щодо війни в Боснії та Герцеговині

Паліч проти Боснії та Герцеговини (Palić v. Bosnia and Herzegovina)

15 лютого 2011 року

Справа стосувалася зникнення військового командира одного з місцевих підрозділів під час війни в Боснії та Герцеговині. У липні 1995 року, після того як опозиційні місцеві сили (ВРС, що переважно складалася із сербів), захопили контроль над територією Жепа в Боснії та

10. Це рішення стане остаточним за обставин, викладених у пункті 2 статті 44 (остаточні рішення у справі) [Європейської конвенції з прав людини](#).

Герцеговині, він пішов на переговори про умови капітуляції його військ і зник. Його дружина неодноразово й безуспішно намагалася дізнатися від офіційних джерел про його долю. Вона скаржилася, що Боснія і Герцеговина не розслідувала зникнення та смерті її чоловіка, унаслідок чого вона багато років страждала.

Суд постановив, що **не було порушення статті 2** (право на життя), **статті 3** (заборона катувань або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження) **чи статті 5** (право на свободу та особисту недоторканність) Конвенції. Він визнав заяву прийнятною, оскільки зникнення чоловіка заявниці не розслідувалось до 12 липня 2002 року, дати, коли Боснія і Герцеговина ратифікувала Конвенцію. Суд далі зазначив, що, незважаючи на затримки на початковому етапі, розслідування зрештою ідентифікувало останки чоловіка заявниці. Це було істотним досягненням, зважаючи на те, що під час війни в Боснії та Герцеговині зникло понад 30 000 осіб. Органи прокуратури були незалежними, та, хоча було певне занепокоєння щодо одного із членів однієї з тимчасових слідчих комісій, це не вплинуло на перебіг поточного кримінального розслідування. Крім того, після тривалої та жорсткої війни Боснії та Герцеговині довелося зробити вибір з точки зору пріоритетів і ресурсів.

Фундація «Матері Сребрениці» та інші проти Нідерландів (Stichting Mothers of Srebrenica and Others v. the Netherlands)

11 червня 2013 року (рішення про прийнятність)

Справа стосувалася скарги родичів жертв різанини у Сребрениці в 1995 році та недержавної організації (НДО), що представляла родичів жертв, на рішення суду Нідерландів визнати їхню справу проти ООН непринятною на підставі того, що ООН користується імунітетом перед судами національної юрисдикції. Спираючись, зокрема, на статтю 6 Конвенції (право на справедливий суд), заявники стверджували, що це рішення порушувало їхнє право на доступ до суду.

Суд визнав заяву **непринятною** як щодо НДО, так і щодо окремих заявників. Він з'ясував, що сама НДО не постраждала від питань, щодо яких було подано скаргу, а тому не могла називати себе «жертвою» порушених вимог Конвенції. Що стосується індивідуальних скарг, Суд відхилив їх як явно необґрунтовані, оскільки надання ООН імунітету служило легітимним цілям. Суд вирішив, зокрема: розгляд військових операцій відповідно до Глави VII Статуту ООН у межах національної юрисдикції означав би надання дозволу державам втручатися в реалізацію головного завдання ООН, яке полягає в гарантуванні міжнародного миру та безпеки; цивільний позов не скасовував імунітету, незважаючи навіть на те, що його підставою було стверджуване особливо тяжке порушення міжнародного законодавства, навіть геноцид; та за цих обставин відсутність альтернативного доступу до юрисдикції не зобов'язувала національні суди втрутитися.

Мактуф і Дам'янович проти Боснії та Герцеговини (Maktouf and Damjanović v. Bosnia and Herzegovina)

18 липня 2013 року (Велика Палата)

Обох заявників суд Боснії та Герцеговини засудив за воєнні злочини, скоєні проти цивільного населення під час війни в 1992–1995 роках. Вони скаржилися, зокрема, що до них застосували більш жорсткий кримінальний закон із зворотною дією, а саме Кримінальний кодекс Боснії та Герцеговини від 2003 року, ніж той, який був чинним на момент учинення злочинів (у 1992 та 1993 роках відповідно), а саме Кримінальний кодекс Соціалістичної Федеративної Республіки Югославія від 1976 року.

Суд постановив, що мало місце **порушення статті 7** Конвенції (ніякого покарання без закону). Зважаючи на вид злочинів, за які заявників було засуджено (воєнні злочини, а не злочини проти людяності), і ступінь тяжкості (жодного із заявників не було притягнуто до кримінальної відповідальності за позбавлення життя), Суд ухвалив, що заявники могли отримати більш м'які вироки, якби було застосовано Кодекс 1976 року. Оскільки існувала реальна можливість того, що ретроактивне застосування Кодексу 2003 року було не на користь заявників за конкретних обставин цієї справи, Суд постановив, що їм не надали ефективних засобів захисту від призначення суровішого покарання.

[Мустафіч-Мужіч та інші проти Нідерландів \(Mustafić-Mujić and Others v. the Netherlands\)](#)

30 серпня 2016 року (рішення про прийнятність)

Заявники, родичі чоловіків, убитих під час різанини в Сребрениці в липні 1995 року, звинувачували трьох нідерландських військовослужбовців, які були членами миротворчих сил ООН. Вони скаржилися на те, що влада Нідерландів помилково відмовилася розслідувати та притягнути до відповідальності військовослужбовців за те, що вони нібито відправили їхніх родичів на неминучу смерть, наказавши їм залишити безпечний табір миротворців ООН після того, як боснійсько-сербські сили захопили Сребреницю та її околиці.

Суд визнав заяву **неприйнятною**, вважаючи, що влада Нідерландів провела достатнього обсягу розслідування випадку і приділила належну увагу клопотанню заявників щодо притягнення до кримінальної відповідальності. Щодо розслідування Суд постановив, що національні та міжнародні органи влади провели ретельні й неодноразові розслідування. Щодо характеру та ступеня причетності трьох військовослужбовців не залишалось жодної невизначеності, тому неможливо було дійти висновку, що розслідування було неефективне чи неадекватне. Щодо рішення не притягувати до кримінальної відповідальності, прийнятого через відсутність імовірності, що результатом такого притягнення до відповідальності стало б засудження, Суд відхилив скарги заявників на те, що це рішення упереджене, непослідовне, надмірне чи не підтвержене фактами.

Справи щодо операцій НАТО в колишній Югославії

[Банковіч та інші проти Бельгії та 16 інших Договірних держав \(Banković and Others v. Belgium and 16 Other Contracting States\)](#)

19 грудня 2001 року (Велика Палата – рішення про прийнятність)

Заяву було подано шістьма особами, які проживають у Белграді (Сербія), проти 17 держав-членів НАТО (Організація Північноатлантичного договору), які також є державами-учасницями Конвенції. Заявники скаржилися на бомбардування НАТО в межах кампанії повітряних ударів під час конфлікту в Косово по штаб-квартирі радіо і телебачення Сербії в Белграді, що спричинило пошкодження будівлі та загибель декількох людей.

Суд **визнав заяву неприйнятною**. Суд встановив, що, хоча міжнародне законодавство не виключало здійснення державою юрисдикції поза межами території, за загальним правилом юрисдикція визначається й обмежується суверенними територіальними правами інших відповідних держав. Інші підстави для юрисдикції були винятковими та вимагали спеціального обґрунтування відповідно до конкретних обставин кожної справи. Конвенція була багатосторонньою угодою, що діяла суто в регіональному контексті та, зокрема, у правовому просторі Договірних держав. На той час Федеративна Республіка Югославія явно не підпадала під межі такого правового простору. Суд не був переконаний у тому, що існував юрисдикційний зв'язок між жертвами та державами-відповідачами.

[Марковіч та інші проти Італії \(Marković and Others v. Italy\)](#)

14 грудня 2006 року (Велика Палата)

Заява стосувалася позову про відшкодування збитків, поданого десятьма заявниками, громадянами колишньої Сербії та Чорногорії, до судів Італії у зв'язку зі смертями їхніх родичів унаслідок повітряних ударів НАТО 23 квітня 1999 року по штаб-квартирі радіо та телебачення Сербії в Белграді. Посилаючись на статтю 6 Конвенції (право на справедливий суд) у поєднанні зі статтею 1 (зобов'язання поважати права людини) Конвенції, вони стверджували, що їм було відмовлено в доступі до суду.

Суд ухвалив, що щойно заявники подали цивільний позов до судів Італії, у цілях статті 1 Конвенції безперечно виник «юрисдикційний» зв'язок. Проте Суд **не встановив порушення статті 6 Конвенції** (право на справедливий суд), постановивши, що скарги заявників було справедливо розглянуто у світлі італійських правових принципів, що застосовувалися до деліктного права.

Бехрамі та Бехрамі проти Франції (Behrami and Behrami v. France) і Сараматі проти Франції, Німеччини та Норвегії (Saramati v. France, Germany and Norway)

31 травня 2007 року (Велика Палата – рішення про прийнятність)

Перша справа стосувалася детонації касетної бомби в березні 2000 року, яку НАТО скинула в 1999 році під час бомбардування Федеративної Республіки Югославія та яку під час гри знайшли діти, унаслідок чого один хлопчик загинув, а другого було серйозно поранено. Посилаючись на статтю 2 (право на життя) Конвенції, заявники скаржилися на те, що смерть одного хлопчика і травми другого сталися через нездатність французьких військ міжнародних сил з підтримки миру в Косово (KFOR) позначити та/або знешкодити нездетоновані бомби.

Друга справа стосувалася затримання силами KFOR чоловіка албанського походження з Косово, якого підозрювали в причетності до збройних формувань, що діяли в прикордонному регіоні між Косово і Колишньою Югославською Республікою Македонія, та, ймовірно, становили загрозу для безпеки KFOR. Він скаржився на те, що його затримання між липнем 2001 року та січнем 2002 року порушували статтю 5 (право на свободу та особисту недоторканність) Конвенції.

Суд **визнав заяви неприйнятними**. Суд встановив, що нагляд за розмінуванням у Косово підпадав під мандат Тимчасової Місії ООН у Косово (UNMIK), а видача наказів про затримання було повноваженням KFOR у сфері безпеки, а отже й ООН, зважаючи на те, що Рада безпеки ООН видала Резолюцію 1244 про створення UNMIK і KFOR. Правоздатність ООН відокремлено від правоздатності держав-членів; окрім того, ООН не є державою-учасницею Конвенції. Оскільки ефективність UNMIK і KFOR залежала від підтримки держав-членів, Конвенцію не можна було тлумачити таким чином, щоб віддавати на розгляд Суду дії чи бездіяльність держав-учасниць. Зробити це означало втрутитися у виконання основної місії ООН, що полягає у збереженні миру. Суд дійшов висновку, що немає потреби досліджувати питання його компетенції стосовно слухання скарг проти Франції щодо дій чи бездіяльності за межами її території.

Справи, що стосуються конфлікту в Чечні

На сьогодні Європейський суд із прав людини ухвалив понад 290 рішень, у яких встановлено порушення Конвенції у зв'язку зі збройним конфліктом у Чеченській Республіці Російської Федерації¹¹. Близько 60% заяв стосувалися насильницьких зникнень; інші справи стосувалися убивств і поранень цивільного населення, руйнування житла та майна, невибіркове застосування сили, використання протипіхотних мін, незаконного затримання, катувань і нелюдських умов тримання під вартою.

Заявники найчастіше посилалися на статті 2 (право на життя), 3 (заборона катувань або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження), 5 (право на свободу та особисту недоторканність), 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя), 13 (право на ефективний засіб правового захисту) і 14 (заборона дискримінації) Конвенції та статтю 1 (захист права власності) Першого протоколу до Конвенції.

Суд ухвалив перші рішення у 2005 році; вони стосувалися непропорційного застосування сили під час військової кампанії в 1999–2000 роках (**«Ісаєва, Юсупова та Базаєва проти Росії» (Isayeva, Yusupova and Bazayeva v. Russia) та «Ісаєва проти Росії» (Isayeva v. Russia)**, рішення від 24 лютого 2005 року).

У низці справ військовослужбовців держави було визнано винними в позасудових страхах родичів заявників (**«Хашієв і Акаєва проти Росії» (Khashiyev and Akayeva v. Russia)**, рішення від 24 лютого 2005 року; **«Мусаєв та інші проти Росії» (Musayev and Others v. Russia)**, рішення від 26 липня 2007 року; **«Естаміров та інші проти Росії» (Estamirov and Others v. Russia)**, рішення від 12 жовтня 2006 року; **«Амуєва та інші проти Росії» (Amuyeva and Others v. Russia)**, рішення від 25 листопада 2010 року).

2 грудня 2010 року в рішенні у справі **«Абуєва та інші проти Росії»** Суд дійшов висновку, що під час розслідування справи Росія явно проігнорувала висновки попереднього обов'язкового рішення Суду в справі **«Ісаєва проти Росії»** від 24 лютого 2005 року, яке стосувалося неефективності аналогічного кримінального провадження. Суд наголосив, що всі заходи, вжиті в процесі виконання рішень, мають бути сумісними з висновками, викладеними в рішенні Суду.

11. Додаткову інформацію щодо стану виконання судових рішень див. [ТУТ](#).

Суд звернувся до Комітету міністрів Ради Європи за вирішенням цієї проблеми, посилаючись на статтю 46 Конвенції (обов'язкова сила рішень).¹²

Інші нещодавні рішення: у справі [«Есмухамбетов та інші проти Росії» \(Esmukhambetov and Others v. Russia\)](#) (29 березня 2011 року), що стосувалася повітряного удару російських військ на село в Чечні у вересні 1999 року, коли було вбито п'ятеро осіб і знищено будинки та майно; у справі [«Ташухаджієв проти Росії» \(Tashukhadzhiyev v. Russia\)](#) (25 жовтня 2011 року), що стосувалося зникнення молодого чоловіка в Чечні після того, як його затримала група військовослужбовців у 1996 році; у справі [«Індербієва проти Росії» \(Inderbiyeva v. Russia\)](#) і у справі [«Кадірова та інші проти Росії» \(Kadirova and Others v. Russia\)](#) (27 березня 2012 року), які стосуються стверджуваних убивств і неефективного розслідування смерті чотирьох цивільних жінок під час операцій із гарантування безпеки, які проводили російські військовослужбовці в Чеченській Республіці у 2000 році; у справі [«Умарова та інші проти Росії» \(Umarova and Others v. Russia\)](#) (31 липня 2012 року), що стосувалося зникнення чоловіка та батька п'яти дітей, а також неналежного розслідування подій, пов'язаних із цим зникненням; у справі [«Гакаєва та інші проти Росії» \(Gakayeva and Others v. Russia\)](#) (10 жовтня 2013 року), що стосується стверджуваних викрадень людей російськими військовослужбовцями в період між 2000 і 2005 роками, які відбувалися серед білого дня в різних громадських місцях у Чечні; у справі [«Петіма Ісмаїлова та інші проти Росії» \(Petimat Ismailova and Others v. Russia\)](#) (18 вересня 2014 року) щодо зникнення 17 осіб у період між 2001 і 2006 роками після того, як їх арештували військовослужбовці вдома в Чечні; у справі [«Султігов та інші проти Росії» \(Sulygov and Others v. Russia\)](#) (9 жовтня 2014 року) щодо зникнення 17 чоловіків і однієї жінки в період між 2000 і 2006 роками після того, як їх арештували російські військовослужбовці в Чечні під час операцій із гарантування безпеки чи на військових контрольних постах.

У рішенні у справі [«Аслаханова та інші проти Росії» \(Aslakhanova and Others v. Russia\)](#) від 18 грудня 2012 року щодо скарг, висунутих 16 заявниками, Суд постановив, що *відсутність розслідування зникнень, які відбулися в період між 1999 і 2006 роками в Росії на Північному Кавказі, була системною проблемою, для вирішення якої не було ефективних засобів правового захисту на національному рівні.*

Суд окреслив два типи **загальних заходів, які Росія** має вжити, щоб вирішити ці проблеми: полегшити постійні страждання родин жертв і виправити структурні недоліки кримінального провадження. Росія мала без затримок підготувати відповідну стратегію та подати її Комітету міністрів для нагляду за її реалізацією. Водночас Суд вирішив не відкладати вивчення аналогічних справ, які чекають на розгляд.

Рішення у справі [«Турлуєва проти Росії» \(Turluyeva v. Russia\)](#) від 20 червня 2013 року щодо зникнення молодого чоловіка в жовтні 2009 року після того, як його востаннє бачили в приміщенні відділу поліції в Грозному. Суд виявив три **порушення статті 2** (право на життя) Конвенції через імовірну смерть молодого чоловіка, неспроможність держави захистити його життя та нездатність провести ефективне розслідування його зникнення.

Суд наголосив на тому, що органи влади Росії усвідомлювали серйозність проблеми насильницьких зникнень на Північному Кавказі та її загрозливих для життя наслідків, а також на тому, що нещодавно вони вжили низку заходів, щоб зробити розслідування цього типу злочинів більш ефективними. Суд зокрема визначив, що влада мала вжити належних заходів (але не зробила цього), щоб захистити життя сина заявниці, щойно дізналася про його зникнення.

Рішення у справі [«Абдулханов та інші проти Росії» \(Abdulkhanov and Others v. Russia\)](#) від 3 жовтня 2013 року щодо нападу російських військових на село в Чечні в лютому 2000 року, через що було вбито 18 родичів заявників.

Уперше у справі щодо збройного конфлікту в Чечні російський уряд визнав наявність порушення статті 2 (право на життя) Конвенції, стосовно як застосування летальної сили, так і зобов'язання органів влади розслідувати його обставини.

12. Див. примітку 3 вище

Суд зазначив, що сторони не оскаржували того, що заявники та їхні близькі родичі стали жертвами застосування смертоносної сили, а також що не було проведено розслідування, яке змогло б установити обставини справи. Цих міркувань було достатньо, щоб дійти висновку щодо наявності **порушення статті 2** (право на життя) Конвенції у матеріальному та процесуальному аспектах.

Суд також постановив, що за умов, коли кримінальне розслідування щодо застосування смертоносної сили є неефективними (як у заявників), ефективність інших засобів правового захисту зменшується. Отже, мало місце **порушення** права заявників на ефективний засіб правового захисту відповідно до **статті 13** (право на ефективний засіб правового захисту) Конвенції.

Рішення у справі [«Піцаєва та інші проти Росії» \(Pitsayeva and Others v. Russia\)](#) від 9 січня 2014 року стосувалося зникнень 36 чоловіків після того, як у Чечні їх викрала група озброєних чоловіків у спосіб, що нагадував таємну операцію, у період між 2000 і 2006 роками.

У цій справі Суд підтвердив свій висновок із попередніх справ про те, що ситуація виникла через системну проблему з відсутністю розслідування таких злочинів, для яких не існувало ефективного засобу правового захисту на національному рівні.

У цій справі Суд встановив наявність **порушення статті 2** (право на життя) Конвенції через зникнення родичів заявників, яких вважали мертвими, і через неналежність розслідування викрадень; **порушення статті 3** (заборона нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження) Конвенції стосовно заявників через зникнення їхніх родичів і реакцію влади на їхні страждання; **порушення статті 5** (право на свободу та особисту недоторканність) Конвенції стосовно незаконного затримання родичів заявників; **порушення статті 13** (право на ефективний засіб правового захисту) Конвенції.

Рішення у справі [«Абакарова проти Росії»](#) від 15 жовтня 2015 року стосувалося повітряного нападу російських військових на село в Чечні в лютому 2000 року, в результаті якого загинула сім'я заявниці, якій на той час була 8 років, і вона сама отримала поранення.

Суд постановив у цій справі, що мало місце порушення матеріально-правового аспекту статті 2 (право на життя) Конвенції щодо заявниці та її п'яти померлих родичів, порушення процесуального аспекту статті 2 щодо непроведення ефективного розслідування застосування летальної сили державними агентами та порушення статті 13 (право на ефективний засіб правового захисту) Конвенції у поєднанні зі статтею 2 Конвенції у зв'язку з недоліками кримінального розслідування, що, у свою чергу, підірвало ефективність будь-якого іншого засобу правового захисту, який міг би існувати.

Відповідно до **статті 46** (обов'язкова сила рішень та їх виконання) Конвенції Суд також зазначив, що при проведенні розслідування у справі заявників держава-відповідач явно проігнорувала конкретні висновки Суду у справах *Ісаєвої та Абуєвої та інших* (зазначені вище) та жодна виявлена раніше вада розслідування досі не усунута. Фактично, кримінальному розслідуванню досі не вдалося встановити відповідні фактичні обставини стосовно подій, у тому числі повний список постраждалих і причини їхньої загибелі чи поранень під час проведення незалежного експертного висновку про сумісність застосовуваної летальної сили з принципом «абсолютної необхідності», або при вирішенні щодо індивідуальної відповідальності між командирами та цивільною владою за аспекти операції, які призвели до порушення статті 2 Конвенції. Таким чином, Комітет міністрів Ради Європи, діючи відповідно до статті 46 Конвенції¹³, був зобов'язаний продовжити розгляд питання про те, що може вимагатися від уряду-відповідача в порядку дотримання як індивідуальних, так і за загальних заходів. У світлі висновків Суду ці заходи мають бути зосереджені не лише на продовженні кримінального розслідування, а й на несудових механізмах, спрямованих на те, щоб подібні випадки не повторювалися в майбутньому, і щоб права заявника були належним чином захищені в будь-якому новому провадженні, у тому числі шляхом доступу до засобів щодо відшкодування заподіяної шкоди.

13. Див. примітку 3 вище

Справи, що стосуються операцій НАТО в Афганістані

Ханан проти Німеччини (Hanar v. Germany)

16 лютого 2021 року (Велика Палата)

Справа стосувалась розслідувань, які проводилися після загибелі двох синів заявника, громадянина Афганістану, який проживав в Афганістані, внаслідок повітряного нападу поблизу Кундуза в Афганістані, у вересні 2009 року, за наказом полковника німецького контингенту Міжнародних сил сприяння безпеці (ISAF) під командуванням НАТО, в результаті якого було вбито кілька людей. Заявник стверджував, що німецька держава не провела ефективного розслідування повітряного нападу. Він також скаржився на те, що він не мав ефективного національного засобу правового захисту, за допомогою якого можна було б оскаржити рішення Федерального Генерального прокурора Німеччини про припинення кримінального розслідування.

Суд постановив, що **не було порушення** процесуального аспекту **статті 2** (право на життя) Конвенції, встановивши, що розслідування, проведене німецькою владою щодо смерті двох синів заявника, відповідало вимогам ефективного розслідування відповідно до статті 2 Конвенції. Він зазначив, зокрема, той факт, що Німеччина зберегла за собою виняткову юрисдикцію над своїми військами, розгорнутими у складі Міжнародних сил сприяння безпеці щодо серйозних злочинів, які, крім того, вона була зобов'язана розслідувати відповідно до міжнародного та внутрішньодержавного права, є тими «особливими рисами», які в сукупності призвели до виникнення юрисдикційного зв'язку для цілей статті 1 (зобов'язання поважати права людини) Конвенції щодо процесуального зобов'язання провести розслідування за статтею 2 Конвенції. Суд також зазначив, що цивільні органи прокуратури Німеччини відповідно до Угоди про статус сил МССБ (ISAF) не мали законних повноважень для проведення слідчих дій в Афганістані, а повинні були звернутися до міжнародної правової допомоги з цією метою. Однак Федеральний Генеральний прокурор міг спиратися на значний обсяг матеріалів, що стосуються обставин та наслідків повітряного нападу. Федеральний конституційний суд розглянув ефективність розслідування за конституційною скаргою заявника. Зазначивши, що Федеральний конституційний суд міг скасувати рішення про припинення кримінального розслідування, Суд дійшов висновку, що заявник мав у своєму розпорядженні засіб правового захисту, який дозволяв йому оскаржити ефективність розслідування. Нарешті, Суд зазначив, що розслідування повітряного нападу, проведене парламентською слідчою комісією, забезпечило високий рівень публічного розгляду справи.

Справи, що стосуються міжнародних військових операцій в Іраку під час Другої війни в Перській затоці

Аль-Саадоон та Муфдхі проти Сполученого Королівства (Al-Saadoon & Mufdhi v. the United Kingdom)

2 березня 2010 року

Заявники у справі – два мусульманина-суніта з південного Іраку та колишні високопосадовці партії «Баас», яких звинуватили в причетності до вбивства двох британських солдатів невдовзі після вторгнення в Ірак у 2003 році. Вони скаржилися на те, що 31 грудня 2008 року органи влади Великої Британії передали їх під варту в Іраку, де вони зазнали реальної загрози несправедливого судового розгляду, наслідком якого було засудження до страти через повішення.

У своєму рішенні про прийнятність від 30 червня 2009 року Суд ухвалив, що влада Сполученого Королівства мала повний і винятковий контроль (через застосування військової сили та згідно із законодавством) над місцями тримання під вартою, де утримували заявників. Суд визнав, що заявники перебували під юрисдикцією Сполученого Королівства та залишалися там до їхньої фізичної передачі під варту іракській владі 31 грудня 2008 року.

У [рішенні](#) від 2 березня 2000 року Суд виявив **порушення статті 3** (заборона катувань або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження) Конвенції, дійшовши висновку, що передача заявників владі Іраку становила нелюдське поводження стосовно них. Суд, зокрема, постановив, що влада Іраку не надала обов'язкових гарантій того, що не стратить заявників. Суд також виявив **порушення статті 13** (право на ефективний засіб правового захисту) Конвенції і **статті 34** (право на індивідуальні заяви) Конвенції, постановивши, що Уряд Великої Британії не вжив заходів, щоб дотриматися вказівки Суду й не передавати заявників владі Іраку. І насамкінець, згідно зі **статтею 46** (обов'язкова сила рішень та їх виконання) Конвенції¹⁴, Суд наказав Уряду Сполученого Королівства вжити всіх можливих заходів, щоб отримати від влади Іраку гарантії того, що до заявників не буде застосовано смертну кару.

Аль-Скейні та інші проти Сполученого Королівства (Al-Skeini and Others v. the United Kingdom)

7 липня 2011 року (Велика Палата)

Справа стосувалася смертей шести близьких родичів заявників у Басрі у 2003 році, у той час, коли Сполучене Королівство було окупаційною владою: трьох жертв смертельно поранили вистрілами британські солдати; одного застрелили під час перестрілки між британським патрулем і невідомими бойовиками; одного побили британські солдати, а тоді змусили зайти в річку, де він потонув; ще один помер на британській військовій базі, а на його тілі було виявлено 93 поранення.

Суд постановив, що за виняткових обставин, які впливали з того, що з 1 травня 2003 року до 28 червня 2004 року Сполучене Королівство взяло повноваження з підтримки безпеки на південному сході Іраку, воно мало юрисдикцію відповідно до статті 1 (зобов'язання поважати права людини) Конвенції стосовно мирних жителів, убитих під час операцій із гарантування безпеки, які британські солдати проводили в Басрі. Суд встановив, що не було проведено незалежне й ефективне розслідування смертей родичів п'яти із шести заявників, що було **порушенням статті 2** (право на життя) Конвенції.

Аль-Джедда проти Сполученого Королівства (Al-Jedda v. the United Kingdom)

7 липня 2011 року (Велика Палата)

Справа стосувалася утримання іракської цивільної особи впродовж понад трьох років (2004–2007 рр.) у центрі тримання під вартою в Басрі, підконтрольному британським військовим.

Суд встановив, що за утримання заявника відповідало Сполучене Королівство, а також що під час утримання він підпадав під юрисдикцію Сполученого Королівства в цілях статті 1 (зобов'язання поважати права людини) Конвенції. Суд також встановив **порушення пункту 1 статті 5** (право на свободу та особисту недоторканність) Конвенції, постановивши, що жодна з відповідних резолюцій ООН явно чи неявно не вимагала від Сполученого Королівства без висування звинувачень тримати під вартою протягом невизначеного строку особу, яка, на думку влади її держави, становила ризик для безпеки Іраку.

Прітчард проти Сполученого Королівства (Pritchard v. the United Kingdom)

18 березня 2014 року (рішення про виключення справи з реєстру справ)

Справа стосувалася смертельного поранення солдата Територіальної армії (волонтерські сили резерву армії Сполученого Королівства), що відбував службу в Іраку. Скаргу подав його батько, який заявляв, що органи влади Сполученого Королівства не провели повного й незалежного розслідування смерті його сина.

Суд зауважив, що сторони досягли **дружнього врегулювання**. Задовольнившись тим, що справу було врегульовано з урахуванням поваги до прав людини, як визначено в Конвенції та Протоколах до неї, і не вбачаючи причин виправдовувати подальший розгляд заяви, Суд вирішив **вилучити справу з реєстру** відповідно до статті 37 (вилучення заяви з реєстру справ) Конвенції.

14. Див. примітку 3 вище

Хассан проти Сполученого Королівства (Hassan v. the United Kingdom)

16 вересня 2014 року (Велика Палата)

Справа стосувалася захоплення брата заявника британськими збройними силами та його утримування в таборі Кемп-Букка в Іраку (поблизу Умм-Каср). Заявник, зокрема, стверджував, що його брата заарештували й утримували британські військові в Іраку, а також що його мертве тіло зі слідами катувань і страти пізніше знайшли за нез'ясованих обставин. Він також скаржився на те, що арешт і тримання під вартою були свавільними та незаконними, а також не передбачали процесуальних засобів захисту. Насамкінець він скаржився, що органи влади Великої Британії не провели розслідування обставин затримання його брата, жорстокого поводження з ним і його смерті.

Справа стосувалася дій британських збройних сил в Іраку, позатериторіальної юрисдикції та застосування Європейської конвенції з прав людини в контексті міжнародного збройного конфлікту. Це була, зокрема, перша справа, у якій договірна сторона попросила Суд не застосовувати зобов'язання за статтею 5 (право на свободу та особисту недоторканність) Конвенції або в інший спосіб тлумачити їх у світлі наявних у нього повноважень щодо затримання відповідно до міжнародного гуманітарного права.

У цій справі Суд постановив, що брат заявника був **під юрисдикцією Сполученого Королівства** з моменту його арешту британськими військами у квітні 2003 року й до його звільнення з автобусу, який доставив його під військовим конвоем із табору Кемп-Букка до пункту висадки в травні 2003 року.

Суд також постановив, що в захопленні й утриманні під вартою брата заявника **не було порушення пунктів 1, 2, 3 або 4 статті 5 (право на свободу та особисту недоторканність) Конвенції**. Суд вирішив, зокрема, що міжнародне гуманітарне право та Європейська конвенція забезпечували гарантії від свавільного тримання під вартою під час збройного конфлікту, а також що підстави для позбавлення свободи, викладені у статті 5, повинні, наскільки це можливо, дотримуватись під час затримання військовополонених і утримування під вартою цивільних осіб, які становлять ризик для безпеки відповідно до Третьої та Четвертої Женевських Конвенцій. Він також постановив, що у цій справі були законні підстави згідно з міжнародним законодавством захопити й утримувати під вартою брата заявника, якого британські війська знайшли озброєним на даху будинку його брата, а також було вилучено іншу зброю й документи, що використовувались для військової розвідки. Крім того, після надходження до табору Кемп-Букка він пройшов процедуру перевірки, якою встановлено, що він був цивільним і не становив загрози безпеці, унаслідок чого його було дозволено звільнити. Таким чином, захоплення і тримання під вартою брата заявника не було свавільним.

Насамкінець Суд оголосив заяву **неприйнятною** у частині скарг заявника за статтями 2 (право на життя) та 3 (заборона катувань або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження) Конвенції щодо стверджуваного жорстокого поводження та смерті його брата через недостатність доказів.

Жалу проти Нідерландів (Jaloud v. the Netherlands)

20 листопада 2014 року

Справа стосувалася розслідування владою Нідерландів обставин смерті мирного жителя Іраку (сина заявника), який помер від вогнепального поранення в Іраку у квітні 2004 року під час інциденту за участі військовослужбовців Королівської армії Нідерландів. Заявник скаржився, що розслідування розстрілу його сина не було ані достатньо незалежним, ані ефективним.

Суд встановив, що скарга на розслідування інциденту, який стався на території під командуванням офіцера Збройних сил Сполученого Королівства, **підпадала під юрисдикцію Нідерландів** у значенні статті 1 (зобов'язання поважати права людини) Конвенції. Суд зазначив, зокрема, що Нідерланди зберігали повний контроль над своїми військовими в Іраку.

Далі Суд ухвалив, що було **порушено процесуальний аспект статті 2** (право на життя) Конвенції через непроведення владою Нідерландів ефективного розслідування смерті сина заявника.

Суд дійшов висновку, що розслідування було проведене із серйозними недоліками, через які воно було неефективним. Суду не було надано, зокрема, записів свідчень основних свідків; перед допитом офіцера нідерландської армії, який вистрілив у машину, у якій везли жертву, не було вжито жодних застережних заходів проти змови; розтин тіла жертви було проведено неналежно. Суд визнав, що військові та слідчі Нідерландів працювали за складних умов, перебуваючи в чужій країні внаслідок військових дій. Утім навіть за таких умов недоліки розслідування, які серйозно зашкодили його ефективності, не можна вважати невідворотними.

Міждержавна справа, що стосується проблеми між Грузією та Росією

Грузія проти Росії (II) (Georgia v. Russia (II))

21 січня 2021 року (Велика Палата)

Справа стосувалася тверджень уряду Грузії про адміністративну практику з боку Російської Федерації, що спричинила різні порушення Конвенції, у зв'язку зі збройним конфліктом між Грузією і Російською Федерацією в серпні 2008 року.

Суд встановив, що необхідно розрізняти військові операції, що проводилися в період активної фази бойових дій (з 8 по 12 серпня 2008 року), та іншими подіями, що мали місце після припинення активної фази бойових дій, тобто після угоди про припинення вогню від 12 серпня 2008 року.

Суд взяв до уваги зауваження та численні інші документи, подані сторонами, а також звіти міжнародних урядових та неурядових організацій. Крім того, він заслухав свідчення 33 свідків.

Після розгляду справи Суд дійшов висновку, що події, які відбулися під час активної фази бойових дій (з 8 по 12 серпня 2008 року), не підпадали під юрисдикцію Російської Федерації для цілей статті 1 (зобов'язання поважати права людини) Конвенції та оголосив цю частину заяви неприйнятною. Однак він постановив, що Російська Федерація здійснювала «ефективний контроль» над Південною Осетією, Абхазією та «буферною зоною» в період з 12 серпня по 10 жовтня 2008 року, дати офіційного виведення російських військ. Після цього періоду силова російська присутність та залежність влади Південної Осетії та Абхазії від Російської Федерації свідчили про збереження нею «ефективного контролю» над Південною Осетією та Абхазією. Суд, таким чином, дійшов висновку, що **події, які сталися** після припинення бойових дій, тобто **після угоди про припинення вогню від 12 серпня 2008 року, підпадали під юрисдикцію Російської Федерації** для цілей статті 1 Конвенції. У зв'язку з цим суд постановив:

- що мала місце **адміністративна практика, що суперечить статтям 2** (право на життя), **3** (заборона катувань або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження), **8** (право на повагу до приватного та сімейного життя) Конвенції та **статті 1** (захист права власності) **Першого протоколу** до Конвенції;
- що цивільні грузинські громадяни, затримані південно-осетинськими силами в Цхінвалі приблизно з 10 по 27 серпня 2008 року, підпадали під юрисдикцію Російської Федерації для цілей статті 1 Конвенції;
- що мала місце **адміністративна практика, що суперечить статті 3** Конвенції щодо умов тримання під вартою близько 160 цивільних громадян Грузії, а також щодо принизливих дій, які завдали їм страждань, і які повинні розглядатися як нелюдське чи таке, що принижує гідність, поводження;
- що мала місце **адміністративна практика, що суперечить статті 5** (право на свободу та особисту недоторканність) Конвенції щодо свавільного затримання цивільних осіб Грузії у серпні 2008 року;
- що грузинські військовополонені, затримані в Цхінвалі у період з 8 по 17 серпня 2008 року південно-осетинськими військами, підпали під юрисдикцію Російської Федерації для цілей статті 1 Конвенції;
- що мала місце **адміністративна практика, що суперечить статті 3** щодо катування грузинських військовополонених;
- що громадяни Грузії, яким заборонили повернутися до Південної Осетії чи Абхазії, підпали під юрисдикцію Російської Федерації;
- що мала місце **адміністративна практика, що суперечить статті 2** (свобода пересування) Протоколу № 4 до Конвенції щодо неможливості повернення громадян Грузії до своїх домівок;

- що Російська Федерація мала процесуальне зобов'язання відповідно до статті 2 Конвенції провести адекватне та ефективне розслідування не тільки подій, що сталися після припинення бойових дій (внаслідок угоди про припинення вогню від 12 серпня 2008 року), а й подій, що відбулися в період активної фази бойових дій (з 8 по 12 серпня 2008 року);
 - що мало **місце порушення статті 2** Конвенції в її процесуальному аспекті;
 - що **не було необхідності окремо розглядати** скаргу Грузії за **статтею 13** (право на ефективний засіб правового захисту) Конвенції в поєднанні з іншими статтями;
 - що держава-відповідач **не виконала своїх зобов'язань** за **статтею 38** (зобов'язання створити необхідні умови для розгляду справи) Конвенції.
- Крім того, Суд встановив, що питання про застосування статті 41 (справедлива сатисфакція) Конвенції ще не готове для вирішення і, отже, має бути відкладене для прийняття рішення в повному обсязі пізніше.

Справи, що стосуються проблеми між Україною та Росією

Україна проти Росії (III) (Ukraine v. Russia (III))

1 вересня 2015 року (рішення – виключити з реєстру справ)

Справа стосувалася позбавлення свободи та стверджуваного жорстокого поведіння з громадянином України кримськотатарського походження в контексті кримінального провадження, яке проти нього здійснювали органи влади Росії.

Суд **вирішив вилучити** заяву з **реєстру справ** після того, як Уряд України повідомив, що не хоче продовжувати розгляд заяви, зважаючи на те, що окрема заява (№ 49522/14) щодо того самого питання вже чекала на розгляд Суду.

Лісний та інші проти України та Росії (Lisnyy and Others v. Ukraine and Russia)

5 липня 2016 року (рішення про прийнятність)

Справа стосувалася скарг трьох громадян України про обстріл їхніх будинків під час воєнних дій на сході України, які почалися у квітні 2014 року.

Суд оголосив заяви **неприйнятними** як явно необґрунтовані. Незважаючи на те, що Суд за певних виняткових обставин, яких заявники не могли контролювати, як у цій справі за умов триваючого конфлікту, обрав більш м'який підхід до доказів, які слід подати на підтримку індивідуальних заяв, він постановив, що заявники в цій справі недостатньо обґрунтували свої скарги, подавши як докази лише свої паспорти. У цій справі Суд також повторив, що зазвичай, якщо заявник не надає жодних доказів на підтримку своєї справи, як-от свідоцтво про право власності чи довідку про проживання, скарги приречені на невдачу.

Заяви, що очікують на розгляд Великою Палатою

Наразі на розгляді Суду перебуває п'ять міждержавних скарг, поданих Україною проти Росії, та понад 8500 індивідуальних скарг щодо подій у Криму, на сході України та на Азовському морі

Міждержавні заяви

Україна проти Росії (X) (Ukraine v. Russia (X), № 11055/22)

28 лютого 2022 року Суд отримав запит від Уряду України з проханням вказати Уряду Російської Федерації вжити невідкладних тимчасових заходів відповідно до Правил 39 (тимчасові заходи) Регламенту Суду щодо «масових порушень прав людини, вчинених російськими військами під час військової агресії проти суверенної території України».

1 березня 2022 року Суд нагадав про тимчасовий захід, зазначений 13 березня 2014 року, який залишається в силі у контексті справи «Україна та Нідерланди проти Росії» (№ 8019/16, 43800/14 та 28525/20) – див. нижче – щодо подій на сході України із закликом до Урядів як Російської Федерації, так і України виконувати свої зобов'язання згідно з Конвенцією. Суд взяв до уваги поточні військові дії, які розпочалися 24 лютого 2022 року в різних частинах України, і вважає, що вони створюють реальний і триваючий ризик серйозних порушень конвенційних прав цивільного населення, зокрема відповідно до статей 2 (право на життя), 3 (заборона катувань або нелюдського чи такого, що принижує гідність) поведіння чи покарання) та 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя) Конвенції. З метою запобігання таким порушенням та відповідно до правила 39 Регламенту Суду, в інтересах сторін і належного проведення розгляду справи, Суд

вирішив вказати Уряду Росії утримуватися від військових нападів на цивільне населення та цивільні об'єкти, у тому числі житлові приміщення, автомобілі швидкої допомоги та інші цивільні об'єкти, що особливо охороняються, такі як школи та лікарні, а також негайно забезпечити безпеку медичних закладів, персоналу та автомобілів швидкої допомоги на території, що піддається нападу чи облозі російськими військами. Уряду Російської Федерації було запропоновано якнайшвидше поінформувати Суд про заходи, вжиті для забезпечення повного дотримання Конвенції. Нарешті, Суд вирішив негайно повідомити про вказані вище тимчасові заходи Комітет міністрів Ради Європи відповідно до пункту 2 Правила 39 Регламенту Суду.

Україна та Нідерланди проти Росії (Ukraine and the Netherlands v. Russia, № 8019/16, № 43800/14 and № 28525/20)

Відмова на користь Великої Палати у травні 2018 року – Рішення Великої Палати щодо прийнятності від 14 січня 2021 року

Справа стосується тверджень України щодо тенденції («адміністративної практики») порушень Російською Федерацією Європейської конвенції з прав людини в Криму¹⁶. Як ілюстрацію імовірної практики український уряд здебільшого посилається на окремі випадки та наслідки загальних заходів, вжитих щодо Криму в період з 27 лютого 2014 року, дати, як стверджується, з якої Росія здійснювала екстериторіальну юрисдикцію над Кримом, до 26 серпня 2015 року, дати подання їхньої другої заяви. Також заявляється, що мета заяви полягає не в тому, щоб досягти індивідуальних висновків про порушення та справедливої сатисфакції, а скоріше в тому, щоб встановити наявність системних порушень, припинити їх і запобігти їхньому повторенню. Уряд посилається, зокрема, на статтю 2 (право на життя), статтю 3 (заборона катувань або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження), статтю 5 (право на свободу та особисту недоторканність), статтю 6 (право на справедливий суд), статтю 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя), статтю 9 (свобода релігії), статтю 10 (свобода вираження поглядів), статтю 11 (свобода зібрань) і статтю 14 (заборона дискримінації) Конвенції. Вони також скаржаться за статтею 1 (захист права власності) та статтею 2 (право на освіту) Першого протоколу до Конвенції та за статтею 2 (свобода пересування) Протоколу № 4 до Конвенції.

Суд застосував до справи Правило 39 (тимчасові заходи) Регламенту Суду. Він закликав Росію та Україну утримуватися від заходів, зокрема військових дій, які можуть призвести до порушення конвенційних прав цивільного населення, зокрема, відповідно до статей 2 (право на життя) та 3 (заборона катувань або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження).

7 травня 2018 року Палата, яка розглядає ці міждержавні скарги, [передала юрисдикцію](#) на користь Великої Палати.

11 вересня 2019 року Велика Палата провела слухання у справі (дивись [прес-реліз](#) та [запис слухання](#)).

У своєму [рішенні](#) щодо прийнятності від 14 січня 2021 року Велика Палата визнала скаргу **частково прийнятною**.

По-перше, Велика Палата визначила обсяг питання, яке вона розглядала, і постановила, що необхідно вирішити, чи була стверджувана система порушень Росією прав людини в Криму у відповідний період, а саме з 27 лютого 2014 року по 26 серпня 2015 року, прийнятною. Суд постановив, що в даному випадку йому не потрібно було вирішувати питання, чи прийом Криму до складу Росії відповідно до російського законодавства був законним з точки зору міжнародного права.

Перш ніж розглянути твердження про адміністративну практику, Суд мав розглянути, чи мала Росія «юрисдикцію» над Кримом з 27 лютого 2014 року за змістом статті 1 (зобов'язання поважати права людини) Конвенції, і, отже, чи мав він компетенцію розглядати заяву. Суд встановив, що **факти, на які скаржився** Уряд України, **дійсно підпадають під «юрисдикцію» Росії** на основі ефективного контролю, який вона здійснювала над Кримом станом на цю дату. Приймаючи це рішення, він взяв до уваги, зокрема, розмір та збільшення чисельності російської військової присутності в Криму з січня по березень 2014 року без погодження з українською владою або будь-яких доказів, що доводять наявність загрози російським військам, розміщеним там відповідно

15. Справа починається з двох заяв (№ 20958/14 та № 42410/15) поданих Україною проти Росії до Суду 13 березня 2014 року та 26 серпня 2015 року відповідно. Обидві заяви стосуються подій у Криму та Східній Україні. 11 червня 2018 року обидві заяви були об'єднані та отримали нову назву: «Україна проти Росії (щодо Криму)» (№ 20958/14). Скарги, що стосуються подій на сході України, подано за заявою № 8019/16.

до чинних двосторонніх угод між ними. Суд також визнав, що версія Уряду України є узгодженою та послідовною протягом усього розгляду; що він надав докладну і конкретну інформацію, підкріплену переконливими доказами, щоб довести те, що російські війська не були пасивними сторонніми спостерігачами, а були активно залучені до імовірних подій. Такий висновок не торкається питання відповідальності Росії відповідно до Конвенції за оскаржувані діяння, які відносяться до стадії розгляду справи Судом по суті.

Далі Суд визначив та застосував поріг доказування та свій підхід до стандарту та тягара доказування та оголосив **прийнятними**, не завдаючи шкоди суті, **усі, крім декількох, скарги** Уряду України **на адміністративну практику порушення прав людини з боку Росії**.

Зрештою, він **вирішив повідомити російський Уряд про скаргу**, яку не було подано до 2018 року, **щодо стверджуваного переміщення українських «засуджених» на територію Росії** та, враховуючи співпадіння у цьому відношенні, з іншою міждержавною заявою «Україна проти Росії» (№ 38334/18), вирішив приєднати останню заяву до цієї справи та розглянути прийнятність та суть цієї скарги та останньої заяви одночасно як стадію розгляду справи по суті.

Україна та Нідерланди проти Росії (Ukraine and the Netherlands v. Russia, № 8019/16, № 43800/14 and № 28525/20)

Заяви на розгляді Великої Палати

Ця справа стосується подій на Сході України, в тому числі збиття рейсу МН17.

Заява «Україна проти Росії» (щодо Східної України) (№ 8019/16) стосується тверджень України про порушення Росією Європейської конвенції з прав людини внаслідок конфлікту на сході України у 2014 році. Скарга подана, зокрема, за статтями 2 (право на життя), 3 (заборона катувань або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження), 5 (право на свободу та особисту недоторканність) та 10 (свобода вираження поглядів) Конвенції. Заява датується 2014 роком (первісна заява, включаючи скарги на події в Криму 2014 року, була подана 13 березня 2014 року).

Заява «Україна проти Росії» (II) (№ 43800/14), подана 13 червня 2014 року, стосується ймовірного викрадення трьох груп дітей на сході України у період з червня до серпня 2014 року та їх тимчасового переміщення до Росії. Уряд України скаржиться, що викрадення та незаконні перетини кордону відбувались в порушення статей 3 (заборона катувань або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження), 5 (право на свободу та особисту недоторканність) та 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя) Конвенції та статті 2 (свобода пересування) Протоколу № 4 до Конвенції

Заява «Нідерланди проти Росії» (№ 28525/20), подана 10 липня 2020 року, стосується збиття 17 липня 2014 року рейсу Malaysia Airlines МН17 на сході України, в результаті чого загинули 298 осіб, у тому числі 196 громадян Нідерландів. Уряд Нідерландів стверджує, що російський уряд несе відповідальність за смерті і не розслідує їх, порушуючи статті 2 (право на життя), 3 (заборона катувань або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження), і 13 (право на ефективний засіб правового захисту) Конвенції.

7 травня 2018 року Палата, яка розглядала заяву «Україна проти Росії (щодо Східної України)» (№ 8019/16), **відмовилася від юрисдикції** на користь Великої Палати.

27 листопада 2020 року Велика Палата вирішила приєднати до цієї заяви дві міждержавні заяви «Україна проти Росії» (II), № 43800/14 та «Нідерланди проти Росії», №№ 43800/14, 28525/20, які перебували на розгляді Палати. Це рішення було прийнято відповідно до пункту 1 Правил 42 та пункту 1 Правил 71 Регламенту Суду в інтересах ефективного здійснення правосуддя.

Слухання Великої Палати, яке спочатку було призначене на 24 листопада 2021 року, було відкладено на 26 січня 2022 року (див. веб-трансляцію слухання [тут](#)).

Україна проти Росії (VIII) (Ukraine v. Russia (VIII), № 55855/18)

Заява подана 29 листопада 2018 року

Справа стосується військово-морського інциденту, який стався в Керченській протоці в листопаді 2018 року, що призвело до захоплення трьох українських військово-морських суден та їх екіпажів.

Наразі справа перебуває на розгляді в Першій секції Суду.

[Україна проти Росії \(IX\) \(Ukraine v. Russia \(IX\), № 10691/21\)](#)

Заява подана 19 лютого 2021 року

Справа стосується тверджень Уряду України про продовження адміністративної практики з проведення Російською Федерацією операцій по цілеспрямованим вбивствам уявних супротивників Російської Федерації в Росії та на території інших держав. Уряд України також стверджує про адміністративну практику Російської Федерації, яка полягає у нерозслідуванні цих вбивств та навмисному проведенні операцій із приховання, спрямованих на зрив зусиль з пошуку винних.

Наразі справа перебуває на розгляді в Суді.

[Росія проти України \(Russia v. Ukraine, № 36958/21\)](#)

Заява подана 22 липня 2021 року

Справа стосується звинувачень російського Уряду про адміністративну практику в Україні, зокрема, вбивства, викрадення людей, примусове переміщення, перешкоджання виборчому праву, обмеження на використання російської мови та напади на посольства і консульства Росії. Уряд також скаржиться на припинення водопостачання до Криму по Північно-Кримському каналу та стверджує, що Україна несе відповідальність за загибель тих, хто перебував на борту рейсу Malaysia Airlines MH17, через те, що не закрила свій повітряний простір. У контексті заяви Уряд Росії подав терміновий запит відповідно до Правил 39 (тимчасові заходи) Регламенту Суду, щоб вказати Уряду України: припинити обмеження прав російськомовних осіб, зокрема щодо доступу до використання їхньої рідної мови в школах, ЗМІ та Інтернеті; а також наказати українській владі припинити блокаду Північно-Кримського каналу.

Суд вирішив відхилити запит відповідно до Правил 39 (тимчасові заходи) Регламенту Суду, оскільки він не пов'язаний із серйозним ризиком виникнення непоправної шкоди основному праву відповідно до Європейської конвенції з прав людини.

[Індивідуальні заяви](#)**[Савченко проти Росії \(Savchenko v. Russia, № 50171/14\)](#)**

Уряд Росії повідомлено про заяву 31 березня 2015 року

Заяву подала військовослужбовця Збройних сил України, яку в червні 2014 року захопили збройні формування, що діяли поблизу Луганська на сході України, і потім утримували органи влади Росії за підозрою у вбивстві та незаконному перетині російського кордону.

31 березня 2015 року Суд вирішив повідомити Уряд Росії про справу та запросив його надати письмові міркування щодо прийнятності й суті скарг відповідно до статті 5 Конвенції (право на свободу та особисту недоторканність) стосовно позбавлення заявниці волі в період з 30 червня до 30 серпня 2014 року.

[Йоппа проти України \(Ioppa v. Ukraine\) і три інші заяви \(№№ 73776/14, 973/15, 4407/15 і 4412/15\)](#)

Уряд України повідомлено про заяву 5 липня 2016 року

Заявники в цій справі, родичі пасажирів рейсу MH17 Малайзійських авіаліній, які загинули в авіакатастрофі 17 липня 2014 року, заявляють, що українська влада не захистила життя їхніх родичів, не закрити повністю повітряний простір над територією збройного конфлікту.

Суд повідомив про заяву Уряду України та поставив запитання сторонам відповідно до статей 2 (право на життя) і 35 (критерії прийнятності) Конвенції.

[Ейлі та інші проти Росії та Енглайн та інші проти Росії \(Ayley and Others v. Russia \(№ 25714/16\) and Angline and Others v. Russia \(№ 56328/18\)\)](#)

Уряд Російської Федерації повідомлено про заяви 3 квітня 2019 року

Справа стосується стверджуваної відповідальності Росії за катастрофу пасажирського рейсу MH17 Малайзійських авіаліній на Сході України 17 липня 2014 року та відсутності ефективного розслідування. 380 заявників є родичами осіб, які перебували на цьому літаку.

Суд повідомив про заяви Уряду Росії та поставив питання сторонам за статтями 2 (право на життя), 3 (заборона катувань або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження), 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя) і 13 (право на ефективний засіб правового захисту) Конвенції.

Пов'язані індивідуальні заяви

17 грудня 2018 року Суд ухвалив план подальшого опрацювання тисяч заяв від осіб, які подали скарги проти України, Росії або обидві держави у зв'язку з конфліктом на сході України ([посилання](#) на прес-реліз).

ЗМІ:

Тел.: +33 (0)3 90 21 42 08